Ея душа была из тех,

Которых жизнь — одно мгновенье...

. . . . . .

Творец из лучшего эфира

Соткал живые струны их;

Оне не созданы для мира,

И мир был создан не для них.

Лермонтов.

I

Марина встала нарешті і замірилася йти. Уже втретє вона йти хоче, та втретє й зупиняється. Чого? Вона й сама не знає. Тільки якось так важко, що й на світ не дивилася б! Вона знала, що їй треба йти шукати роботи, бо нічого їсти, знала, а не йшла. Нічого їй тепер не хочеться, ані думати, ані робити... От якби заснути, заспокоїтися хоч трохи!

А й справді їй треба було заспокоїтися, бо за ці останні два тижні вона чимало зазнала лиха й клопоту. Вона жила в наймах, а як уже зовсім занедужала мати, то довелося їй свою хазяйку кинути, щоб хвору доглядати. Скільки ночей безсонних, думок важких та гнітючих!.. І нічого не пособилося, вмерла мати.

Далі похорон, клопіт усякий, а над усім тим клопотом одна невідчепна думка: господи! що це?

Їй тільки шістнадцять років. Вона звикла жити з матір'ю, встаючи й лягаючи, думала, що ось є така людина, що турбується й піклується про неї, Марисю. Звісно, як батько вмер, а хвора мати не могла вже робити, то тільки Марися своїм заробітком годувала і себе, й матір. Та дівчина про це якось забувала. Мати стільки перше дбала про неї: де ступне Марися, то там уже й догляд материн та піклування любе. І здавалося дівчині, що мати — то та найвища сила, що має боронити її, життям її керуючи; і такою мати й тоді їй зосталася, як уже ні піклуватися, ні дбати ні про віщо сама не могла. І недужу матір Марися доглядаючи, вбачала в їй не людину хвору, немощну, а саме ту силу вищу, що без неї вона, Марися, не могла б і жити...

І тепер ця смерть! Не сподівалася цього дівчина, не могла й думати, щоб так сталося. І вона не вірила тому. Конаючи, силкувалася мати звести тремтячу руку, щоб поблагословити дочку, що припадала до неї; холодіючи, змагались уста вимовити це благословення і безсило тіпались, не можучи нічого сказати; рука впала, уста замовкли, погасли очі, у дочку втуплені, і, не заплющившись, застигали в довічному сні, — а Марися все не йняла віри і, цілуючи похолоділі материні руки, вона казала:

— Мамо, голубонько! Що вам? Погано?

Але мати вже не відмовила, не могла відмовити. І вже тоді, як не було ніякої надії, як смерть виразно поклала свою страшну похмуру ознаку на зсохлому змученому обличчю, — тільки тоді дівчина скрикнула страшним нелюдським криком та й упала, як мертва, додолу біля мертвої матері.

Тепер вона сама. Вона змарніла за цей час. Бліде обличчя ще побілішало, здавалося, аж світилося наскрізь під чорним волоссям. Очі, зовсім ще дитячі, але вже якоюсь таємною думкою повні, глибоко позападали, і над їми, біля правої брови, вже позначилася невеличка зморшка — перший слід муки...

Але сама вона цього не помічала, бо мало що могла й помічати, їй здавалося, що вкупі з матір'ю вона положила в яму своє власне серце. Вернувшися додому з похорону, мовчки и не роздягаючись вона впала на той ослін, де її мати вмерла, і певна була, що це останній день її життя був, що вона вже більше не встане, лягла, щоб умерти.

Та не вмерла. Два тижні вона мало коли й спала, і тепер сон ізміг її: вона заснула і проспала аж до другого півдня. Тоді в голові в неї немов трохи вияснилось, почала розуміти своє становище. Побачила, що не вмерла і доводиться їй жити. Та як?

Марися мало знала город. Вона зросла на селі. Її батько був чоботар, мати заробляла на поденній, бо землі в їх не було. Жили вони вбого: село невеличке було, і кожен звик латати чоботи сам, а купувати їх по ярмарках. То й жити було не дуже добре. Сподіваючися більшого заробітку, продав батько хату, та й переїхали вони до міста і жили тут більш уже як рік. Та тільки не діждався того заробітку батько: сухоти вже давно потроху точили його, а він пособляв їм, запиваючи іноді, — то за малий час після переїзду він і вмер у городі.

Мати й Марина зосталися самотні в чужому великому місті. Марина жила в наймах і трохи заробляла. Мати тепер то по наймах жила, то на поденну ходила, а то вже прачкою стала. Але одна біда йде та й другу за собою веде, — так і Марисі склалося. Одного разу, застудившися на річці, мати лягла, та вже більше і не встала.

І Марина зосталася сама в чужому великому місті. Родичів не було. Сусіди, знайомі були, хоч не багато, та хіба вони замість матері можуть стати? Хіба вони пособити можуть? У самих у їх не гурт чого є... а в кого, може, й є, та...

А жити ж як? Які зароблені гроші були — усі вже потрачено. Зостався тільки п'ятак на півхліба. Вона тим жила два, дні. Тепер треба шукати роботи. Де? Вона вже знала, що та хазяйка, в якої вона жила, вже іншу замісто неї взяла. Піти попроситися, може б, прийняла знов... А як ні? Що тоді?

Вона вчора починала молитися, прохала помочі в бога. Та молитва не дала впокою. Як була на душі вага тяжка, так і зосталася. І дівчина несамохіть материні слова згадувала, ті, що вона ще малою чула: на землі тільки горе, а щастя на небі. Ох, як вона тепер добре ці слова розуміє!

Марина неначе прокинулася після важкого сну та й згадала, що треба йти. Вона встала з ослону, напнулася великим товстим платком та й вийшла з хати.

Хатка її була внизу, аж у землі. Марина пішла в темряві по вузеньких хитлявих східцях, держачися за стіну, щоб не впасти. Дійшовши до надвірніх дверей, вона визирнула з їх та й спинилася, вагаючися, чи йти, чи вернутися, бо серед двору побачила хазяїна, що в його мати світличку наймала. Він про щось із наймитом розмовляв, махав руками і видно було, що сердився. Гострі пронозуваті очі в його мов потопали за гладкими щоками, що так і лисніли від жиру. Тепер ті очі мов аж виплигували з-за щік. Товста міщанська постать у заялозеному пальті стояла саме на дорозі, але боком до Марини, і хазяїн ще її не бачив.

— Оце ж поприбирай мені швидше отут у дворі, та не гайсь довго, — казав він наймитові, — а тоді приходь до мене!

— Та хіба я барюся? Я й так он скільки вробив! — виправлявся наймит, оббиваючи мітлу об чобіт.

— Знаю вже, знаю тебе! Одбріхуватися вмієш! Мерщій роби мені діло, а то треба обійти кватирантів, таких, що грошей не платять, то, може, кого й витурити доведеться.

— Добре! — відказав наймит, — я зараз.

І, скинувши на плече мітлу, пішов до роботи в другий кінець двору.

— Усі ви — зараз! Тільки гроші вмієте брати! — пробубонів йому навздогін хазяїн.

Марина стояла, прищулившись у сінях, боячись визирнути. Так це й до неї прийдуть, бо й вона вже другий місяць хазяїнові грошей не давала... А що як вижене? — промайнуло у неї в голові.

"Хоч би пробігти як-небудь, щоб не побачив!" — подумала вона і визирнула в двір.

Хазяїна вже там не було. Марина швиденько перебігла через двір і опинилася на вулиці.

II

Надворі йшов дощ, хоч і невеликий — мов крізь сито сіяв. Але все небо облягло сірими хмарами і віщувало його надовго.

На небі ані смужки ясної — скрізь простяглася сіра запона і ні в одному місці не розгорталася. Було холодно, і туман закривав мало не все, що можна бачити, тільки передні будинки ледве визначалися серед його хвиль. Усе велике місто здавалося безкраїм болотом.

Марина дужче загорнулась у свій платок і пішла, обминаючи невеличкі калюжки, боячись замочити свої ноги в драних черевиках. Вона не дивилася навкруги, не хотіла бачити цих величезних будинків — вони мов гнітили її, холодом од їх віяло на неї, бо вона зросла серед сільських привітних, хоч і вбогих, хаток, серед зелених лук, веселих садків та таємних лісів. Вона йшла скоро, поспішаючись. Насамперед хотіла вона піти до своєї хазяйки, що в неї робила, та попрохати, чи не візьме вона її знову. Вона жила не близько, і поки Марина дійшла туди, то тремтіла з холоду і ноги в неї були мокрі.

Увійшовши в хату, Марина зупинилася біля порогу. Хазяйка була тут. Марині було ніяково, і вона не сподівалася добра, бо вже знала, що інша є замісто неї. Дівчина промовила несміливо:

— Добридень!

— Здорова! — відказала хазяйка, висока й худа, неласкава з погляду. — А чого тобі?

— Я знову до вас... чи не взяли б до себе?.. — несміливо питала Марина.

— Оттак, голубко! На твоє місце в мене вже є. Хіба ж мені можна ждати? У мене робота не стоїть.

Марина мовчала.

— А твоя мати одужала? — спиталася хазяйка.

— Вмерли... — ледве прошепотіла дівчина.

— Вмерла? Ну, погано тобі.

Марина ще трохи постояла. Бачивши, що вона не йде, хазяйка додала:

— Хоч і не проси! Не прожену ж я другу через тебе!

Дівчина тихо повернулася до дверей.

Мабуть, горе дуже виразно глянуло з її обличчя, бо хазяйці стало жалко її, і вона промовила:

— Слухай! Он пані Луцькій, тій, що, знаєш, — на Коцарській вулиці живе, треба дівчини. Спитай піди!

Марина подякувала. Вона знала ту пані Луцьку, бо ця господиня посилала до неї Марину разів зо два.

Знову трусячися з холоду, вона побігла аж на той край міста, на Коцарську вулицю. Добре втомившися, знайшла вона чималий будинок з великим рундуком. Марина підійшла до його. Двері блищали від політури та від мідяних почищених ручок. Дівчині стало страшно.

"Чого я прийшла сюди? Хіба ж мене тут хто знає? Проженуть та й годі! А може, й ні? Ох, якби-то, господи!"

Дівчина зітхнула і зважилася подзвонити. Потягла за дзвоник, підождала, нічого не чути. Вона вдруге дужче смикнула. Іще хвилину підождала, — ніхто не відчиня.

"Я погано дзвоню", — дівчина подумала і смикнула з усієї сили. Дзвоник гучно дзенькнув за дверима, так гучно, що аж ізлякав її. Їй відразу схотілося втекти, але ж вона зупинилася і почула ходу за дверима.

"Боже, поможи!" — подумала вона, чуючи, що їй уже не стає духу.

Двері відчинилися. Старий лакей, заспаний, кудлатий, визирнув ізвідтіля. Мабуть, куняв, у передпокої сидячи, і оце тільки дзвоник збудив його.

— А чого тобі? — запитався він неласкаво.

— Пані Луцька дома? — ледве промовила Марина.

— А тобі нащо? — попитав лакей.

— Мені діло до їх є...

— Діло? — Лакей глянув на неї згорда раз і двічі і тоді сказав: — Кажи, яке діло: я доложу.

— Я хотіла б сама...

— Самій не можна! — сердито відказав лакей. — Скажи, я доложу, тоді, може, й звелять покликати.

— Я чула, що тут наймички треба...

— Ну?

— Так я... прийшла попитати... може б, мене найняли...

— Еге! Он що! — погордливо промовив лакей, знов усю її оглядаючи. — Ну, таких вас багато! Не треба нам наймичок, а хоч і треба, дак і без тебе обійдеться.

І, не слухаючи більше, він грюкнув дверима перед дівчиною.

Марина ще постояла трохи, тихо зійшла з рундука і тихо, без ніякої мети, пішла вулицею.

"Так і далі буде... — думала вона. — Так!.. Ой, мамо! Нащо ви покинули мене?"

Сльози бризнули в неї з очей і полилися цівкою. Не втирала й не спиняла їх, бо не мала сили. Стомлена, змучена, вона ще держалась, не падала досі, а тепер одразу мов погнулася під великою вагою від тяжкого лиха і плакала, гірко плакала всіма наболілими грудьми.

"Ой, мамо! Нащо ви покинули мене!"

Ламала свої худі рученята до болю і не чула, як болить, бо серце боліло дужче. Еге, воно так боліло, бідне серденятко в молоденької дівчини, зоставшися саме, саме на всьому світі — без помочі, без розваги...

Чи довго так тяглося? Вона не знала. Очутилась аж тоді, як чийсь товстий голос гримнув біля неї:

— А ця чого тут стоїть?

Глянула й побачила біля себе високого здорового чоловіка — мабуть, двірника абощо. Спершу не зрозуміла, де це вона і що з нею. Але чоловік удруге крикнув:

— Ну, якого ж чорта тут стоїш?

Тоді вже побачила, що стоїть біля чиїхсь воріт.

Марина мовчки пішла далі, а навздогінці почула:

— Усяка волоцюга тут тягається — так і дивись! Ну, народ!

Вона почула, що обличчя в неї мов огнем зайнялося. Що ж вона зробила, за що її так зневажають? І її, по-дитячому чистій, душі хотілося скрикнути:

— Ні, не лайте мене: я ж роботи шукала...

Але вона не скрикнула, тільки сльози до горла підкотилися ще дужче, і дівчина кинулася бігти вулицею.

Зупинившися й вгледівшись згодом, Марина побачила, що була недалечко від своєї квартири.

Змучена, стомлена, вся трусячися з холоду, вернулася додому. Зранку не їла й крихти, але їй і не хотілося їсти. Поскидала з себе одежу, роззулась і впала на ліжко. Невимовна нудьга, нудьга з страшної самотності обняла її, і вона, стиснувши руки та зціпивши зуби, наче скам'яніла над однією, сто разів передуманою, думкою:

"Сама, зовсім сама!.."

У неї тепер нічого не було в голові, тільки ця думка. Вона запанувала над нею, гнітила її ще дитячі молоді груди, морозила серце. Сама, зовсім сама!.. Без хліба, без роботи...

Безнадійність обнімала її — чорна, без просвітку...

Зупинившись на одній думці і не можучи її збутися, голова почала врешті туманіти, похмура низенька хатка з почорнілими брудними стінами закрутилася Марисі в очах, і дівчина чи то заснула, чи то непритомна стала...

III

Широкі, безкраї простори. Легке і м'яке повітря, все пройняте й облите сонячним промінням. Те повітря неначе ходить хвилями, переливається своєю ясною блакиттю. Землі не видко, зовсім не видко; тільки срібна блискуча смуга, — якась річка, — здаючись тоненькою ниточкою, простягається до величезного дзеркала — моря. А там, угорі, безкраї блакитні простори і якийсь неначе горн палає, ллє течіями сліпучий світ — це велетень-сонце. І нічого більше, ні єдиної цятиночки, — все чисте й безкрає. А тиша яка: ні пташиного співу, ні людського голосу, ні єдиного шелесту — всюди велична тиша; вона й мертва, і наче в їй повно якогось могутнього схованого життя — воно розливалося в цих хвилях рухливого повітря.

Ні голосу, ні цятиночки...

Вона сама, сама бідна дівчинка Марися, маленька "мамина" Марися в цьому безкрайому одвічному просторі. Сама...

Вона лине вгору серед хвиль осяйних. Лине туди, аж на небо, звідкіля ллється золоте проміння.

І їй легко, їй гарно, вона купається в повітрі, вона дише їм на всі маленькі груди, вона впивається їм.

Все вище й вище. Блискучий золотий горн поближчав... А це що?

Серед не рушеної ніколи тиші пролинув якийсь звук. От іще, ще... Нарізні звуки зливаються потроху в одну величну солодку мелодію. Це спів, божественний спів ллється відтіля, згори. Хто це співа?

Вище! Вище! Он заколихалися, захвилювали блакитні прозорі хвилі, он розлилися вони, розірвалися. А з-за їх вилинула чудова постать — одна, друга... Он їх багато; чистих і чудово вродливих, з широкими крилами, у блискучих легких шатах. Вони летять, побравшися за руки, і співають ту чудову пісню.

Вони прилинули до неї, беруть її і несуть ще вище. Як високо!

Ох, яке ж золоте море, аж очі сліпить! Бідна Марися заплющує очі, знов розплющує і спершу нічого не бачить, опріче самого безкрайого золотого блискучого моря. Це сонце?

Вже очі потроху звикають до цього світу. Вже вона бачить...

Високий осяйний престіл серед того моря. Коло його навкруги такі, як і ті, блискучі і вродливі янголи з крилами. А

далі скільки людей — і всі до одного в білих ясних шатах. Вони стоять перед престолом і дивляться туди, вгору.

А що ж там, угорі? Хто там на тому престолі? Марися хоче звести очі, глянути і ніяк не зважиться. Немов сила яка не дає глянути. Тоді лине відтіля чудовий святий голос:

— Дівчино, підійди сюди і глянь!

І вона глянула. Боже! Хто це? Це не янгол такий, як он ті, що сидять округи; це не людина. Це краса сама чудова, це святість сама. Хто це? Вона його десь бачила, бачила це обличчя з невеличкою розділеною борідкою, — тільки тоді воно було стомлене, змучене, а тепер сяє божим сяєвом. І голос цей немов чула десь...

— Прийди до мене ти, труждающаяся і обремененная, і я заспокою тебе!

Ох! згадала ж, згадала цей голос і обличчя згадала! Це ж він, це ж той єдиний учитель, це Христос, за неї розп'ятий!

І вона пада перед їм, припадає губами до його святих, гвіздками пробитих, ніг.

Устає Христос, підніма її з долу і бере за руку, і приводе до якоїсь жінки й каже:

— Ти не хотіла жити без матері, і я взяв тебе до неї.

Глянула дівчина на жінку, — аж це вона, справді вона, її люба мама. І вже не мертва, не бліда — ні, гарна і блискуча у своїх білих шатах.

Кидається дівчатко до неї: "Мамо! Голубко!.."

. . . . . .

Де це вона? Похмурі чорні стіни, чорна задимлена стеля над нею. Де це вона? Може, в труні лежить? А мама ж де?

— Мамо! — ще раз скрикнула Марися і зовсім прокинулася.

Вона була на своєму ліжкові у своїй темній похмурій хаточці.

Так це вона знову на землі? І то все тільки снилося? І небо, і Христос, і мама? Ой, нащо ж тільки снилося? Чому не навсправжки те все було, чому вона з мамою не зосталася?

Вона схопилася з ліжка та й упала зараз же назад. Тільки тепер вона почула, що всі кістки в неї болять, а голова палає, мов хоче розскочитися з болю. Це вона хвора.

Марися знову лягла і почала думати, з чого б це вона занедужала? Спершу ніяк не могла пригадати, а далі згадала, що вся змокла сьогодні вранці. Це ж вона застудилася. А що ж тепер буде, як занедужа? Грошей нема, — що його їсти?

Їсти? Їй тепер зовсім не хотілося їсти. Отак вона й не їстиме... та й умре, тут, у цій хаті-домовині, з хвороби та з голоду — одинока й забута... Умре, як мати.

Ой ні, не дурно їй цей сон снився! Це не сон снився, а то справді мати її до себе кликати приходила. І добре — вона з нею буде.

І Марися вже не лякалася своєї хвороби. Так краще буде.

Тільки в голову пече і так болить, так болить!.. Хоч би ще заснути, — може б, ізнову такий сон приснився.

— Кажеш, що дома вже вона? — мов над нею хто крикнув товстим голосом.

— Еге, давно прийшла.

Хто це в неї в хаті говоре? Вона підвелася й озирнулася, — нема нікого.

Двері відчинилися, і в хату ввійшов господар, а за їм наймит.

— Еге, ось і вона! — почав господар. — Що ж це ви, панно, в кватирі живете, а грошей не платите вже другий місяць?

Марися ледве підвелась і сіла:

— Підождіть хоч кілька день: одужаю, то віддам.

— Підождіть! Чули вже це! Ти ждеш, а вона живе-живе, а тоді пурх! та й полетіла! Хіба їй худобу перевозити? — дві ганчірки! А гроші пропадають!

— Та будьте вже ласкаві, підождіть! Бачите ж, я зовсім хвора!..

І, не всидівши більше, впала й ухопилася руками за голову.

— Хвора! А мені що, що хвора? — не вгавав господар. — Мені скільки хоч лежи хвора, а гроші віддай!

Далі він, бачивши, що з Марисею тепер уже справді нічого не вдіє, промовив:

— Ну, та вже добре! Щоб післязавтрього мені гроші були, а то я не подивлюсь, що хвора, а візьму та й викидаю! Гляди ж!..

І озирнувши ще раз убогу хату, промовив: "Голота!" та й вийшов, а слідком за їм наймит.

IV

Марисине бажання не справдилося: вона не вмерла. У неї була тільки велика пропасниця. Але тепер, після того сну, певна була, що скоро вмре.

"То не сон був — то мама по мене приходила!" — думала дівчина; і розпалена хворобою ще трохи дитяча голова вірила цьому.

Вона бажала вмерти, а смерть не йшла. Дівчина тільки мучилася — то горіла, то мерзла, страшенно схудла, бо пропасниця не давала їй нічого їсти.

Хазяїн, мабуть, ждав, поки одужає, і не приходив з неї гроші правити. Не вигонено її з хати, та що з того? Без помочі, сама лежала вона, змучена хворобою. Часом, як дуже вже пекло, їй невимовно хотілося пити, але вона не здужала встати й набрати в дворі води. З смагою на губах, дівчина кидалася по ліжку, мучачись палючими муками. І серед тих мук їй примара за примарою в'являлася, знову вона свою матір бачила і чула,

як вона кликала її до себе. Дівчину обнімала туга безмірна, і вона кричала:

— Мамо! Мамо! Коли ж я буду з вами?

Вже третього дня, дотягшись до вікна, вона побачила в дворі дівчину шевцеву (жив швець у дворі). Покликала її й попрохала забігати хоч інколи до неї та приносити води.

П'ятого дня Марисі полегшало. Вона встала опівдня. З'ївши шматочок хліба, вийшла з хати, щоб хоч дихнути вільніше. Та на лихо господар, побачивши, що вона вже ходить, знову присікався:

— Або сьогодні до вечора гроші, або геть під три чорти!

Марися нічого не відказала господареві. Однаково їй тепер було, чи він ЇЇ вижене, чи ні. Вона-бо певна була, що їй не довго жити, — незабаром покине вона цей світ. Ця думка не виходила їй з голови. Чому вона так думає, — того Марися й сама не сказала б, а тільки вірила чогось, що не житиме, а до матері піде. Як саме це зробиться — того вона досі не знала і здумати того не могла.

Трохи згодом, сама не знаючи як, Марися опинилася на вулиці. Вийшла мов непритомна. Тоді вже тільки помітила, як за ворітьми її вітер холодом обняв. Здригнулася дівчина й озирнулась:

"Куди це я йду? І чого? Треба назад вернутися".

Спинилася була, але ж у хату не вернулася, хоч і нездужала, хоч і трусилася з холоду. Їй так хотілося кудись піти, втекти з своєї хати похмурої, як льох, з тії хати, що в їй

стільки горя вона зазнала, що в їй так ізганьблено її. Вона пішла. А куди ж іти? Може, знову піти роботи пошукати? Та де ж її знайдеш?

Роботи! А нащо ж його й роботи шукати? Хіба вона думає жити, чи що? Тільки хоч би швидше, щоб не мучитися так!

— Дівчино, дівчино! Гей, чепурушко! — хтось голосно погукнув за нею.

Озирнулась: якийсь чоловік, ремісник, мабуть, уже підпилий, точучись, наздогнав її.

— Ну-ну, чепурушечко, не тікай, ходім удвох!..

І він зовсім близько підійшов до дівчини, простягаючи до неї руки. Марися полохливо поступилася назад, кажучи:

— Чого вам, дядьку, треба?

— Чого? — белькотав п'яний. — Хіба ж ти дурна? Не лякайсь мене, моя кралечко! Я ж тебе люблю, ходімо зо мною! Я за гроші, я не дурно!.. І вип'ємо!..

П'яний хотів її обняти. Марися вирвалася й побігла. П'яний зупинився, похнюпивши голову. Тоді глянув услід дівчині і загомонів, бачачи, що вона тікає:

— Тікаєш? Ну й тікай, трясця твоєму родові! Обійдемося без вас!.. Мало хіба вас таких тут валасається? Великі цяці! За п'ятака всіх куплю! А то, бач, утекла, запишалася!.. Та в мене грошей стільки, що я й не подивлюсь на яку-небудь!.. Хіба кращих нема?.. Ах ти!..

Тут уже лайка посипалася.

Дівчині стисло груди...

"Так ось уже за кого мене вважають! Ні, годі вже!.. А то ще й справді такою зробишся. Тільки ж як це зробити? як?"

Вона бігла далі, не зупиняючись, з однією думкою: як? Голосний свист, гучне гудіння вдарило їй у вуха. Вона зупинилась і глянула. Темна низка вагонів бігла по колії. Здавалося, то змій, — такий як у казках, — простягся, звивається, шиплячи, виригаючи дим. Марися спинилася й огляділася: не помічаючи сама того, вона зайшла аж до вокзалу.

І зненацька їй у голову вдарила думка...

— Ось як! Тепер знаю! — прошепотіла дівчина.

V

Еге, тепер Марися знала, що їй треба робити. Тепер вона думала, як би це краще зробити. Тут народ метушиться сюди й туди. Треба вийти за місто — це недалеко — і підождати другого поїзда.

Дівчина так і зробила. За півгодини вона вже сиділа за містом на горбочку, біля колії.

Сиділа й думала.

Вона спокійна була. В її молодому серці на цю хвилину зовсім погасло бажання жити. Їй навіть гарно було думати про

те, що трохи згодом уже ніхто ніколи не зможе ображувати, не зможе мучити її, і вона побачить свою маму. Про смерть саму вона не думала: вона вже раз наважилась, що кинеться під поїзд, і більше про це не згадувала.

Навкруги був невеличкий гайок. Осінь уже поклала на його свою важку руку. Жовте листя, тремтячи й коливаючись у повітрі, тихо раз по раз сідало на землю, вкриваючи її пишним золотим накриттям. На землі вже лежав товстий і м'який шар такого листя. Падаючи з дерева і лягаючи на його, нове листя тихо і якось таємно шелестіло. Де це й коли Марися чула, як листя отак саме шелестіло?

Згадала! Це тоді діялось, як ще вона маленькою дівчинкою була, як ще вони на селі жили. Це саме восени й було. Вона одна-однісінька йшла густим лісом, ішла без стежки, навмання, а золоте листя падало й шелестіло, як і тепер шелестить. І так, як тепер, вона йшла шукати іншого, небесного життя, так і там вона шукала неба, хоч їй і не хотілося тоді вмирати. Але мати їй часто розказувала про рай, про те, що на землі горе, а на небі довічне щастя, — і шестилітній дівчинці схотілося на небо. І вона пішла туди, де небо торкається до землі, — там мусили бути східці на небо, і це було за лісом. Довго вона блукала, поки додому вернулася...

І як тепер усе це згадалося їй добре: і ліс великий, і як вона йшла тим лісом, продираючися поміж кущами; і як вона, після довгої блуканини, втомившися, спіткнулася на товстий дубовий корінь і впала. І так їй навіть той корінь виразно в'явився, що вона неначе знову перелинула туди, в ті дитячі літа... Якби вона тоді знайшла небо!

Господи! Як довго дожидати! Чи скоро цей поїзд? Вона встала й почала виглядати його.

— А я ж не замкнула своєї хати! — зненацька згадалося їй. — Як хто вбереться! Піти замкнути!

— Чудна я! Адже ж мені зараз умирати.

Вмирати! А що тоді буде, як вона вмре? Поїзд одріже їй голову, тіло знайдуть, привезуть у поліцію, мабуть, хазяїнові оповістять. Вилає він її за те, що гроші його пропали. І їй сором стало, що вона хазяїна одурила.

Марися знову сіла на землю, і думки знов її опанували. Тепер їй згадувалася мати така, яка вона, вмираючи, була: жовта, худа, з погаслими очима... Але дівчина більш не плакала по їй, тільки думала:

"Я скоро побачу її..."

Чого ж це машини нема? Чого вона забарилася?

Ще минуло скількись часу... Сонце вже сіло за гаєм. Останнє проміння позолотило деревам верховіття й погасло, їй — воно навіки погасло!..

Зовсім уже смеркалося. Усе навкруги в сіру темряву загорнулося. Тільки дерева мріють перед очима чорними стовбурами. Вгорі на небі стемна-сіро, ані єдиної зіроньки. Ох, як сумно на землі!.. Хоч би швидше, швидше!..

А ось таки й він — свистить! Вона встала і тихо пішла до колії. Тоді згадала, що їй ще треба помолитися. Повернувшися до схід сонця, стала навколішки і вдарила поклін.

— Господи! Прийми мене! Мамо, до вас іду!

Ще раз припала до землі, потім перехрестилась і пішла до колії. Біля неї зупинилась і глянула в той бік, звідки машина бігла. Ось і вона. Вже зовсім темно і поїзда самого не видко, — тільки два ліхтарі, як два пекельні ока, зяють у темряві.

Марися скинула з себе хустку, ще раз перехрестилася, стала навколішки й прихилилася до рейки. Вона положила до неї шию, а сама зовсім лягла на землю. Ух, як страшно гуде колія і земля труситься!..

А поїзд усе ближчає та ближчає, пекельні очі все ясніше та ясніше пронизують темряву. Чи скоро ж?

Ще хвилина...

Ось уже чути, як бряжчать ланцюги між вагонами, ось уже колеса видко. Пекельні очі зробились великі, палають.

Зараз, зараз!

Господи! Та що ж це вона робить? Це ж смерть! Їй ще хочеться жити. А це — смерть! Геть відціля, а то ось!..

І вона хотіла кинутись назад.

Але щось притисло їй шию до рейки, щось різонуло страшним болем — і годі...

Вона вже нічого не бачить, нічого не чує... Тільки тепла кров з безголового трупа оббризкує колеса поїздові, а той біжить далі, закривавлений...

Марися "пішла до мами"...